

*M*anuals de Consells *de la ciutat de València*

(1400 – 1406)

Edició a cura de
Sandra Bernabeu Borja i Rafael Narbona Vizcaíno

2023

---

*f*onts històriques valencianes

*Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot*

Sèrie Documents Històrics Valencians 12
en coedició amb
l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

*Directors
Ramon Ferrer i Albert Hauf*

© Sandra Bernabeu Borja i Rafael Narbona Vizcaíno, 2023

© D'aquesta edició:

Universitat de València, 2023

Disseny de la col·lecció: J.P.

Il·lustració de la coberta:

Frontispici de l'esborrany del manuscrit de Félix Cebrián Aracil
que serví per a la codificació del *Cerimonial de la ciutat de València* (c. 1692).

Arxiu Municipal de València

Coordinació editorial: Maite Simón

Maquetació: Inmaculada Mesa

ISBN (AVL): 978-84-482-6867-1

ISBN (UV): 978-84-1118-179-2

Dipòsit legal: V-1951-2023

Impressió: Guada Impressors S.L.

*E*studi introductori

Els anomenats manuals de consells constitueixen els llibres registres dels acords i establiments ordenats per la ciutat de València a l'època foral. Amb aquesta designació particular, comú a Xàtiva i Gandia, es defineix una tipologia documental estesa entre les fórmules normatives i escripturaries de les ciutats i viles reials que, al mateix temps, en cadascuna de les localitats ha presentat nomenclatures i títols diferents malgrat identificar-se amb un únic model de memòria col·lectiva. La diversa geografia valenciana i les pròpies tradicions notariales assenyalen aquests volums amb diversos noms, com llibre d'ordenacions, llibres de consells, llibres de notaments, llibres d'actes, llibres *contestador*, etc., per citar-ne només alguns, sense més diferències internes que les derivades del grau de desenvolupament social i institucional de la comunitat medieval a la qual pertanyeren.¹

Els de València, com la resta d'exemples proporcionats, es conserven al corresponent Arxiu Històric Municipal, sempre vinculat abans a la Casa de la Ciutat o de la vila, però des de fa uns anys en el cas de la capital del Túria s'han localitzat en un edifici propi, el Palau de Cervelló. Aquests manuals de València formen una llarga sèrie de volums sense quasi buits cronològics, que s'inicia en 1306 i s'allarga fins a la reforma del règim municipal a l'època borbònica. El primer i més antic de tots va ser editat per Vicent Anyó fa dues dècades amb la transcripció corresponent, acompanyada d'un facsímil i d'un estudi introductori, on s'assenyala que entre els seus folis hi ha referències a establiments ordenats en temps anteriors, datats almenys des de 1296 i, en conseqüència, es comprova major antiguitat entre els registres que els que han arribat als

¶¹ Alfred BOLUDA PERUCHO (ed.), *Els manuals de consells medievals de Xàtiva (1376-1380)*, València, Diputació, 1999, i Vicent OLASO CENDRA (ed.), *El Manual de Consells de Gandia a la fi del segle XV*, València, PUV, 2005. També, Aureliano LAIRÓN PLA i Salvador VERCHER LLETÍ (eds.), *Llibre d'actes del Consell i jurats de la vila d'Alzira*, València, PUV, 2017; i la sèrie *Llibres de Consells de la vila de Cas-*

telló, dins de la col·lecció *Fonts Històriques Valencianes*, publicada per PUV entre 2017 i 2019: Carles RABASSA VAQUER i Elena SÁNCHEZ ALMELA (eds.) del vol. I (1374-1383); Enric GUINOT i Pau VICIANO (eds.) del vol. II (1384-1390); Germán NAVARRO ESPINACH i Joaquín APARICI MARTÍ (eds.) del vol. III (1391-1404), i Vicent ROYO PÉREZ i Vicent GARCIA EDO (eds.) del vol. IV (1404-1410).

nostres dies.² De fet, des de 1283 i amb privilegi específic de Pere el Gran, els jurats i el Consell de València començaren a gaudir de la capacitat institucional necessària per legislar en l'àmbit local, gràcies a la delegació de les competències sobiranes relatives al *ius statuendi*, malgrat que des del 1245 els jurats havien estat dotats de la capacitat de governar, administrar i regir la ciutat i el seu terme. Amb el privilegi de Pere el Gran, els jurats continuaren aprofitant la funció assessora dels prohoms mitjançant la reunió d'un consell primitiu i difús, que trenta-vuit anys després va quedar perfilat amb nitidesa per la concreció del nombre d'escons, del procés d'elecció i la determinació de la procedència parroquial o corporativa dels seus membres, de manera que la convocatòria d'aquesta assemblea fou imprescindible per aprovar, legitimar i publicar les decisions de govern. És a dir, la creació del primer règim municipal valencià en 1245 fou de caràcter orgànic i hauria de permetre als jurats i consell de gaudir tan solament de la facultat d'aplicar el costum promulgat per Jaume I en 1239. En conseqüència, l'escriptura pròpiament normativa que codificaria els nous establiments del consell degué ser posterior. El dubte sobre la definició absoluta de les facultats dels jurats i consell entre 1245 i 1283 no s'ha acabat de resoldre a falta d'informació suficient, perquè de fet, encara en les primeres dècades del segle XIV (1310) els jurats es referien a la seua capacitat per governar i regir la comunitat, és a dir d'elaborar ordenances amb les paraules *gubernació* o *regiment*, quan ja portaven dècades demostrant una arrelada i plena competència en l'exercici del *ius statuendi*.³

L'ARXIU I LES FONTS MUNICIPALS

Els estudis sobre l'organització i funcionament del municipi valencià d'època foral compten amb una antiga i prolixa nòmina d'historiadors que no es pot referir ací. Comprén una llarga sèrie de textos que cal retraure almenys a Josef Teixidor a la fi del segle XVIII, que continua amb els treballs de Luis Tramoyeres cent anys després,

¶ ² S'ha parlat d'un incendi a la Casa de la Ciutat en 1306 pel qual es perdé la documentació fins aquell moment. Aquest primer volum presenta l'aspecte de haver estat reconstituït amb la còpia de documents solts, que es presenten relligats amb caràcter fragmentari i sense ordre cronològic: *El primer Manual de Consells de la ciutat de València (1306-1326)*. Estudi i transcripció de Vicent ANYÓ GARCIA, València, Oficina de Publicacions de l'Ajuntament de València, 2001, 2 vols., pp. 35-37. Altres incendis de la Casa de la Ciutat que minvaren la conservació de la documentació històrica ocorregueren en 1422, quan s'hagué de desallotjar l'escribania molt de pressa i llançar des de la finestra bona part de la documentació, segons es fa notar en el *Manual d'albarans de*

la clavaria censals I-41. L'incendi es produí mentre es realitzaven obres i cremà la coberta de l'edifici, Manuals de Consells A-28, f. 11r (1423, octubre 15). Segons la crònica de Joan Porcar, un altre incendi devastador fou el ocorregut en 1585, però que després s'ha datat en l'any següent, José María ZACARÉS Y VELÁZQUEZ, *Memoria histórica y descriptiva de las casas consistoriales de la ciudad de Valencia*, Barcelona, Imprenta de José Tauló, 1856, p. 21, i Federico IBORRA BERNAD, «El incendio de 1586 y la nueva fachada renacentista de la antigua Casa de la Ciudad», *Ars Longa* 23 (2014), pp. 1-3. ¶ ³ Antoni FURIÓ i Ferran GARCIA-OLIVER (eds.), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València. I. (1296-1345)*, València, PUV, 2007, pp. 21-24, i doc. 74, p. 86.

i es perllonga des de la clàssica obra d'Ignacio Villalonga en el començament del XX fins al llibre d'Álvaro Santamaría a l'inici del XXI.⁴ En l'actualitat el fons documental de l'arxiu serveix per augmentar, conèixer i difondre en múltiples publicacions i articles científics un detallat ventall d'aspectes de la societat dels segles XIV i XV, gràcies a la formidable riquesa d'informacions que condensa la molt heterogènia documentació administrativa de la ciutat. Les lletres missives, que copien la correspondència emesa pel municipi; la comptabilitat de les clavaries; la gestió de les obres i construccions públiques en la sots-obreria de murs i valls; els llibres d'aveïnaments, que donen referència precisa dels nouvinguts a València; etc.; són sèries documentals ben conegudes pels medievalistes. Entre aquests volums medievals de memòria política i econòmica sobresurten els anomenats *Manuals de Consells*, amb l'àmplia i continua compilació en actes notarials dels acords presos en les reunions municipals encapçalades pels jurats, consellers i altres magistrats. La redacció pel notari escrivà del Consell i la conservació en la seua oficina pretenia formalitzar i legalitzar l'aplicació de les decisions de govern adoptades de forma col·lectiva i d'aplicació general entre el veïnat i en el terme municipal, sense deixar de banda cap matèria que pogués afectar la comunitat. Aquesta competència normativa sobrepassava de lluny les competències dels municipis contemporanis, i comprenia aspectes diplomàtics, d'alta política, comercials i marítims de llarg abast, perquè les relacions de la ciutat i capital del regne amb la cort i la cancelleria reial, amb els prelats de la Corona i de la mateixa Roma, amb els oficials reials, les senyories o l'aristocràcia, pròpia o forana, i amb les ciutats i viles, properes o llunyanes, de la península Ibèrica o de la Mediterrània, foren comuns segons detalla la correspondència copiada i emesa des de i per l'escrivania ciutadana.⁵

Sense dubte, l'arxiu de la ciutat de València és un dels que més documentació històrica, especialment medieval, ha conservat de tot Europa. L'antiguitat i la continuïtat cronològica del fons avalen aquesta afirmació, amb un recorregut que es perllonga a través dels diferents sèries documentals i temps històrics fins pràcticament els nostres dies. L'exposició permanent en la mateixa seu de l'arxiu, «Tresor de la

¶⁴ Hem d'assenyalar ací, però, aquestes fites principals: Josef TEIXIDOR, *Antigüedades de Valencia*, edició de Roque CHABÁS del text original de 1767, València, París-Valencia (facsímil), 1895, vol. I, pp. 165-167; Luis TRAMOYERES BLASCO, *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*, València, Imprenta Doménech, 1889, pp. 38-45; Ignacio VILLALONGA VILLALBA, *Régimen municipal valenciano. Los Jurados y el Consejo*, València, 1916, facsímil del Banco de Valencia, 1995; Álvaro SANTAMARÍA ARÁNDEZ, *El Consell de Valencia en el tránsito a la modernidad*, València, Biblioteca Valenciana, 2000; i també Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Valencia, municipio medieval. Poder político y luchas ciu-*

dadanas, 1239-1418, València, Ajuntament, 1995.

¶⁵ Ja en 1412 hi ha notícia expressa de l'existència individualitzada d'una sala específica a la Casa de la Ciutat, anomenada «cambra de les escriptures», i situada prop de l'escrivania: Agustín RUBIO VELA, *L'escrivania municipal de Valencia als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València, Consell Valencià de Cultura, 1993, pp. 16-22. Un bon exemple de la polifacètica activitat municipal, cap a l'interior i cap l'exterior, es troba en la col·lecció de lletres missives editades per Agustín RUBIO VELA de forma seriada en l'*Epistolari de la València medieval I i II*, València, Biblioteca Sanchis Guarnier, 1985 i 1998, o en altres estudis monogràfics.

memòria», permet repassar els principals esdeveniments de la història de la ciutat amb la mostra de la documentació rebuda o remesa per l'administració, que s'estén des dels primers pergamins concedits per Jaume I immediatament després de la conquesta —cas de la concessió d'unes cases als primers habitants per usar-les de seu de litigis i de presó comuna en 1239— fins a les grans obres públiques que transformaren la configuració i els marges de la ciutat en 1962, amb l'exhibició del mapa-projecte de l'anomenat Plan Sur, que desvià el llit del riu Túria per posar fi al perill de les periòdiques inundacions que patia València.

Però són les escriptures d'època medieval les més cridaneres dins l'arxiu. Anaren creixent en diversitat, en volum i en proporció geomètrica des de la meitat del segle XIV, arribant a una quantitat impressionant de materials en el regnat de Ferran el Catòlic i encara més enllà de la cronologia pròpiament medieval. Si els pergamins més antics dotaren la comunitat urbana dels primers privilegis, la seua aplicació acabà per donar pas a la configuració d'un conjunt d'oficines especialitzades, inserides dins d'un marc general de configuració cada vegada més complexa de l'administració municipal que, en paral·lel, multiplicà la producció de registres escrits. El procés fou continu i se sostenia en la transferència successiva de competències polítiques, econòmiques, fiscals i jurisdiccionals de la monarquia a una ciutat que s'erigí des del primer moment en capital d'un regne, però també com a municipi dotat d'un ample grau d'autonomia que li permetia regular la vida veïnal amb tot detall, i que coneixem de prop pels acords presos i escripturats en aquestes reunions del Consell.

La fundació original del govern ciutadà li conferí caràcter col·legial. El sis jurats, quatre ciutadans i dos cavallers des de 1329, exercien el poder executiu i proposaven les mocions, que havien de ser aprovades en un nombrós consell per tal de ratificar les decisions de forma col·lectiva. Un centenar d'escons formaven aquesta assemblea en 1405, amb quatre consellers per cadascuna de les dotze parròquies i amb dos membres de cadascun dels vint-i-tres oficis reconeguts davant la instància municipal, als quals calia afegir tant els sis jurats com els principals magistrats municipals, justícia criminal, justícia civil i mostassaf, també renovats tots els anys, a més dels advocats pensionats al servei de la ciutat. Tres fites festives de l'any servien per elegir els principals oficials: Pentecosta per als jurats i consellers; Sant Miquel per al mostassaf i els seus auxiliars; i Nadal per a les magistratures judicials. En les vespres d'aquestes dates es feia un sorteig de les candidatures presentades als càrrecs des de les parròquies ciutadanes, amb unes boletes de pergamí envoltades de cera —anomenades *redolins*— que eren submergides dins un bací d'aigua i tretes de la mà d'un xiquet menor d'edat, sempre en la corresponent sessió del Consell. Dies després, amb una cerimònia solemne dins l'església catedral, els nous electes prenién possessió del càrrec amb un jurament públic prestat sobre els Evangelis i davant de la multitudinària presència del poble que assistia a l'ofici religiós que celebrava la festa corresponent. El testimoni d'aquesta peremptòria renovació del personal que regia la comunitat s'atesta amb el meticulós i reiteratiu interès per

formalitzar per escrit les obligacions dels beneficiats pel sorteig en les actes de les sessions redactades pel notari escrivà.⁶

El nombrosíssim consell, sempre i simultàniament, era convocat amb crides públiques pregonades en els llocs habituals dels barris i, també, amb l'entrega d'albarans personals en els domicilis dels consellers de la mà dels verguers municipals. La freqüència de les convocatòries ordinàries era molt regular, pràcticament amb un mínim de quatre reunions mensuals, però variava molt a l'alça segons la necessitat de donar solució als problemes conjunturals plantejats en cada moment. Llavors es comprova l'assistència habitual, almenys, de la meitat dels titulars dels escons fins arribar algunes voltes a seixanta o setanta persones o més, i fins i tot, en ocasions extraordinàries, es va superar el nombre oficial de titulars d'escons per la presència massiva de prohoms a l'hora de prendre decisions transcendents, com és el cas de les vespres de Nadal de 1405, precisament en un moment de conflictivitat extrema dels bàndols i de xoc entre interessos municipals i de la monarquia. Si ens atenim a la nombrosa assistència dels consellers, a l'inici del Quatre-cents les reunions mantenien encara l'acurada atenció i l'interès més viu de ciutadans, veïns i prohoms, si bé en evident contrast les reformes introduïdes en el organigrama de govern municipal entre 1416-1426 reduïren de forma significativa l'assistència posterior a les reunions.

En el començament del segle XV el funcionament de les diferents oficines de l'administració municipal presentava una estructura molt ramificada. Les diverses magistratures, els seus lloctinents i els càrrecs subalterns s'ocupaven d'atendre les funcions encomanades pels privilegis reials i pels establiments municipals, per exercir les múltiples competències rebudes per delegació reial. Una àmplia nòmina de personal, formada per oficials subordinats, assessors, escrivans i saigs, s'ocupava de l'operativitat dels tres tribunals simultanis de justícia, criminal i civil, i de les causes inferiors a tres-cents sous; de les funcions de policia urbana, urbanístiques i del mercat, el mostassaf i els seus auxiliars; de la gestió comptable de la hisenda, els clavaris, el racional i els administradors de les imposicions; el síndic, més el notari escrivà de la sala i els advocats pensionats de la ciutat tenien funcions representatives; etc. Quasi tots eren elegits per un període anual o almenys de curta duració, excepte en el casos dels càrrecs més tècnics, que tenien la missió de desenvolupar la gestió encomanda en les sessions del consell. Aquest nombrós grup d'oficials menors i de subordinats també estaven obligats a prestar el jurament públic i escripturat per garantir les obligacions adquirides, però el feien a la Casa de la Ciutat, en la sala del consell o en la de l'escrivania.

Així, el guardià de l'almodí, el del vi, els de les quatre quadres de l'Horta (Campanar, Algirós, Russsafà i Patraix), amb funcions específiques i detallades; l'afermavagabunds, després afermamossos, el procurador dels miserables, els administradors dels

¶ ⁶ Sandra BERNABEU BORJA, «Les competències i les obligacions dels Jurats de la ciutat de València a partir del seu jurament institucional (1306-1564)», en *Nuevas aportaciones de jóvenes medievalistas*, Lleida, 2014, pp. 71-86.

hospitals subjectes a la tutela municipal; l'obrer, el sots-obrer i el sobreestant de murs i valls, amb del rebedor del reble, el de la arena, el custodi de la casa de les ferramentes, l'encarregat de reconèixer els abeuradors i de girar les aigües dels valls; el drassaner encarregat del magatzem marítim, i els dos cònsols de la mar, un mercader i un mariner; el pesador de la palla i el de la farina al servei del mostassaf; els capdeguaites de les dotze parròquies per procurar la vigilància nocturna; l'anomenat *malaropa* o femater, el *morro de vaques* o botxí; els verguers dels jurats, el trompeta; la plèiade d'escrivans auxiliars de les diferents oficines municipals, etc.; constitueixen tot un cos de funcionaris al servei de la maquinària municipal per cobrir l'aplicació de les múltiples activitats urbanes, que es projectaven sobre la comunitat amb les normatives elaborades en un consell que inclús nomenava els examinadors dels notaris, dels metges, dels advocats, dels apotecaris i dels mestres d'escola, per concedir les pertinents autoritzacions de l'exercici professional a la ciutat.

LA PROJECCIÓ URBANA

El radi d'acció de la ciutat per aplicar els privilegis i normatives superava de molt l'espai pròpiament urbà, que quedava dins de les muralles construïdes en temps de Pere el Cerimoniós o de les creus del terme que envoltaven les rodalies. La particular contribució de València comprenia un espai més ampli circumscrit pels propers límits geogràfics que envoltaven la planura litoral, és a dir, pel barranc de Carraixet al nord, l'Albufera al sud, la mar a l'est i la serra de Perenxisa a l'oest, un espai poblat de llogarets i d'alqueries, inclús de caràcter senyorial, que també estaven subjectes a la fiscalitat o a la contribució municipal respecte a la protecció que oferien les muralles de la capital o per accedir a l'abastiment frumentari de l'almodí.⁷ Però més enllà, el terme de València incorporava les viles de Morvedre al nord i de Cullera al sud, que comprenen estratègicament el domini de tota la façana marítima i el control directe de les desembocadures dels rius Palància, Túria i Xúquer, camins d'aigua que la proveïen de fusta dels boscos de terra endins. Així mateix, s'estenia per l'interior fins a Olocau, Bunyol i Alzira, una delimitació formalitzada en els primitius furs de Jaume I que es transformà en realitat absoluta des que Pere el Cerimoniós hi incorporà Morvedre, el Puig i Cullera en 1364 en agraïment dels serveis oferts per la capital en la guerra dels Dos Peres. Però l'acció jurisdiccional de València arribava a abraçar tot el regne en aplicació del dret d'*aemprius*, o d'aprofitament dels recursos naturals (pastures, pedres, aigües, algeps, fusta, sorra, etc.), segons s'havia rebut, ratificat i millorat amb succes-

¶ ⁷ Cf. Francesc TORRES FAUS, «Geografia política i municipi: els termes generals com a forma d'organització del territori valencià», *Cuadernos de Geografía* 63 (1998), pp. 245-265; Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, «El término y la

contribución de Valencia», en *Ciudad y Reino. Claves del Siglo de Oro Valenciano*, València, Ajuntament, 2015, pp. 75-79, i Antoni FURIÓ, «València, cap i mare de tot lo regne», *Afers* 30 (2015), pp. 149-179.

sius privilegis reials, que no solament afectaven les terres del reialenc, sinó també les senyories de la noblesa, perquè les lleis obligaven a tots a abastir i sostenir la capital amb les seues collites i recursos.

A banda d'aquesta hegemonia política i econòmica que legitimaven els furs i privilegis, i de manera independent, cal assenyalar que la ciutat de València va dominar altres espais territorials, on exercí una veritable acció senyorial en qualitat de posseïdora temporal i fluctuant d'algunes baronies. Lliria, Pina, Barraques, Pina de Montalgrao, Xèrica, Altura, i les Alcubles passaren en 1391 sota la seua jurisdicció en garantia del préstec monetari de cinquanta mil florins oferts a l'infant Martí per finançar l'estol que el portaria a Sicília. Planes, la Pobla d'en Bellvís, el castell de Penàguila, amb Margarida, Llombó, Torre de les Maçanes i Ibi també quedaren incorporats com a aval del préstec de deu mil florins fet a la seua dona pel mateix motiu.⁸ A més a més, la ciutat de València retingué com a penyora una joia o fermall valorat en deu mil florins d'or, que hauria de respondre del pagament dels interessos censals venuts fins que fora tornat el préstec. En 1403 la reina oferí les rendes de les moreries de Xàtiva i València, amb les del lloc de Benaguasil, si València tornava les viles i castells de Lliria, Penàguila i Xèrica al rei Martí.⁹

Mentre el primer conjunt territorial dels citats tingué centre en el castell de Xèrica i s'anomenà la Partida Sobirana o del nord, el segon tingué el castell de Planes com referència de la Partida Iussana o meridional, dos pols comarcals on residien els alcaïds i procuradors designats per la ciutat de València per controlar de prop la recaptació de rendes i drets.¹⁰ En 1395 la host de València prengué al vescomte de Vilanova la baronia de Xelva, per la força i amb la seua pròpia host, després de la reiterada negativa d'aquell a complir les obligacions d'emprius respecte a la capital, la qual retingué la senyoria fins 1408 malgrat el greu conflicte jurídic i l'embolic jurisdiccional que es va crear, dos assumptes molt barrejats amb la violència dels bàndols, segons es pot resseguir amb detall al llarg de les actes d'aquest volum de consells.¹¹ Els dominis dels monestirs de Portaceli i de Valldecris també foren incorporats a la jurisdicció de la capital mitjançant una concòrdia,¹² i més tard, al llarg del segle XV, Paterna, Benaguasil i la Pobla de Vallbona quedaren completament vinculades al domini ciutadà, si bé des de la constitució de la Partida Sobirana les seues rendes i drets havien quedat supeditats a València per cobrir el deute contret per l'infant

¶⁸ Sobre la venda de censals municipals per oferir el préstec cf. A-22, f. 53v. ¶⁹ Ff. 262v-263r (1403, agost 29). Enric GUINOT RODRÍGUEZ, «Sobre la gestió del patrimoni reial de la Corona d'Aragó en el temps del rei Martí l'Humà», en *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 273-284, i Francisco Javier CERVATES PERIS, *La herencia de María de Luna. Una empresa feudal*

en el tardomedioevo valenciano, Sogorb, Ayuntamiento, 1998, pp. 245-254. ¶¹⁰ Eliseo VIDAL BELTRÁN, *La Valencia en la época de Juan I*, València, Universitat, 1974, pp. 239-247. ¶¹¹ Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «El dominio de Valencia sobre el vizcondado de Chelva (1395-1408). Sobre la libertad de la ciudad y la libertad del reino», *Edad Media. Revista de Historia* 21 (2020), pp. 229-255.

Martí. Cocentaina i Gandia, amb posterioritat, també foren temporalment subjectes a València en garantia d'altres préstecs a la monarquia.¹³

A més de la percepció de drets i rendes, tots aquests dominis inclogueren la custòdia militar de les defenses i l'exercici jurisdiccional d'una veritable senyoria baronial per part de la capital del regne sobre amplis territoris. Els nomenaments anuals dels titulars de les procuracions ciutadanes comportaven annexa la titularitat de l'alcaidia, amb el pertinent jurament de les obligacions respecte a la ciutat de València en qualitat de senyoria urbana, com també la designació de batles locals. Els castells més forts, com Domenyo, Xèrica o Penàguila, foren entregats, a costum d'Espanya, als tinents per un temps predeterminat i exigien la presència continua de l'alcaid, mentre que altres fortificacions menors, com Toixa (Tuéjar) o Lliria, s'encomanaven segons el costum anomenat de casa plana, que contemplava menors retribucions i obligacions per a l'alcaid tinent.¹⁴

De la mateixa manera, la capital triava entre els veïns del Grau, de Foios, de Morvedre, d'Alboraia i de Cullera els justícies locals, que exercien la funció de lloctinents del justícia criminal de València. I de fet aquest mateix magistrat publicà en 1403 els estatuts elaborats pel consell valencià en un àmbit territorial ampli, que incloïa simultàniament Catarroja, Albal, Picassent, Alcàsser, Torrent, Xirivella, Alaquàs, Montcada, Foios, Museros, Massamagrell, Puçol, el Puig, Meliana, Almàssera i Alboraia.¹⁵

Tant Morvedre com Cullera es resistiren a sotmetre's al domini de València amb no pocs rebuigs de l'exercici jurisdiccional del justícia criminal, que donaren pas a plets intermitents. Mentre que la pressió sobre Morvedre es mantingué ferma en els anys que ens ocupen en aquest volum, Cullera aconseguí alliberar-se parcialment d'aquesta autoritat, gràcies a la venda que en feu la capital a dos ciutadans de València, llavors embolicats en les lluites de bàndols que amb forta violència causaven estralls, ferits i morts per tot arreu.¹⁶ Ara bé, València retingué els drets de mer i mixt imperi, i altres, en especial els que derivaven del carregador del port del riu i de la mar, circumstància que donà pas a una situació de continua conflictivitat. Els nous senyors interceptaren els camins i l'accés al pont sobre el Xúquer que des del sud servia per abastir la capital del regne, mentre que el justícia de Cullera es negà repetidament a fer l'obligat jurament de fidelitat com a lloctinent del de València, fins provocar la convocatòria de la milícia i de la senyera ciutadana per imposar la seua autoritat jurisdiccional.¹⁷ La força reincorporà Cullera, però el justícia encara es negà per tres

¶¹² F. 244r (1403, maig 29). ¶¹³ Sandra BERNABEU BORJA, *La ciutat i el rei. Govern, societat i elits valencianes (1416-1479)*, Universitat de València, tesi doctoral, 2017, pp. 471-544; en línia: <<http://hdl.handle.net/10550/65221>>. ¶¹⁴ José Vicente CABEZUELO PLIEGO, «Formas feudales en el traspaso de la posesión de fortalezas "ad consuetudinem Yspaniae"», en *Alcaidías y fortalezas en la*

España medieval, Alcoi, Marfil, 2007, pp. 161-165.

¶¹⁵ F. 264v. ¶¹⁶ Lluís Carbonell i Pere Marrades compraren la vila i castell a la ciutat de València, Salvador CARRERES ZACARÉS, *Notes per a la història dels bandos de València*, València, 1930, vol. 2, doc. X, lletra c", pp. 98-99 (1400, maig 21); i lletra d", pp. 99-102 (1400, maig 22). ¶¹⁷ Ff. 49r-55v (1400, desembre 25 - 1401, gener 5).

vegades a jurar l'obediència deguda, fins que la coacció de sotmetre'l a una forta multa pecuniària i personal li doblegà l'ànim, sense que els conats de noves resistències desaparegueren en el futur immediat, en especial per l'usdefruit dels drets del carregador portuari.¹⁸ La solució al conflicte vingué instada a tres bandes per la mediació d'Hug de Llupià, bisbe de València, entre el monarca, Cullera i la capital. Llavors, es plantejà que per pacificar l'extrema violència que es patia, el bàndol encapçalat per Jaume de Soler, Pere de Vilaragut, els Carbonell i els Marrades, entre altres, marxaren de València i s'ubicaren a Cullera fins que Martí l'Humà fora present al regne per solucionar els conflictes. Mentre, la vila quedaria sota l'autoritat directa del governador Ramon Boïl, però la fi del conflicte encara tardaria a arribar.¹⁹ Finalment, segons acord del 13 de febrer de 1403, se signaren uns capítols de compromís pels quals València pagaria cinc mil florins d'or —dels vint-i-cinc mil pels quals fou venuda— als senyors de la vila, de manera que Cullera i Sueca es mantindrien dins del terme de València però sense contribuir en les recaptacions fiscals de murs i valls, ni en els serveis monetaris que aquesta prestés al monarca, ni en les obligacions d'host i cavalcada de la capital, excepte en cas d'invasió de tropes estrangeres en el regne. Al mateix temps, el justícia de Cullera gaudiria del mar i mixt imperi, i de tota la jurisdicció del seu terme com qualsevol altra vila de reialenc, excepte Sueca, que encara es mantindria subjecta a la jurisdicció del justícia criminal de València malgrat les possibles reclamacions del mestre de l'orde militar de Montesa. Per la seua banda, València conservaria el control de les entrades i eixides de vitualles i d'altres recursos en el Xúquer, amb les prohibicions i llicències annexes, i amb l'expressa exclusió del batle general de València en aquesta matèria.²⁰ Pocs anys després, el molló que delimitava el terme de Cullera i el domini del monestir de Santa Maria de la Valldigna seria revisat per la ciutat de València.²¹

LA PROVISIÓ DE LA CIUTAT

Per donar solució contínua a l'abastiment d'una ciutat en constant creixement demogràfic, el municipi desenvolupà una àmplia i diversa estratègia que pretenia procurar la regular arribada del principal element de l'alimentació, el forment, el qual no es produïa en quantitat suficient en l'ampli terme ciutadà per cobrir el consum quotidià, sobretot quan es va preferir especialitzar els conreus en altres productes especulatius i més rendibles comercialment. En dates primerenques s'habilità un sistema d'ajudes o de subvencions per atraure els mercaders forans, i també tot un sistema financer de préstecs monetaris als indígenes perquè compraren gra fora del regne i el portaren a València, especialment via marítima, ja que permetia traslladar grans quantitats i al

¶¹⁸ Sobre el retorn de la senyera i la milícia, i el jurament forçat del justícia de Cullera, f. 56v (1401, gener 13). ¶¹⁹ Ff. 51r-53v (1400, desembre 31) i f. 85r-v (1401, abril 30).

¶²⁰ Ff. 287v-288r. ¶²¹ F. 339v (1405, maig 9).

mateix temps associava la ciutat a les principals rutes del comerç de la Mediterrània. D'aquesta manera s'afavoria la presència regular de naus i de mercaders, que aprofitaven la subvenció en els seus propis itineraris i descarregaven el forment, però que carregaven matèries primes o manufactures locals en continuar el viatge dins d'una ruta més llarga o en el retorn al lloc d'origen. El propòsit d'aquesta estratègia, per tant, era múltiple: incentivava la producció artesanal, afavoria les exportacions i desenvolupava el mercat local.²²

Aquesta vessant específica de les preocupacions del consell estava molt relacionada amb la projecció marítima de la ciutat per les múltiples implicacions polítiques i econòmiques que derivaven d'aquesta via comercial, tant com per les necessitats militars, defensives i ofensives, o de la mateixa comunicació, per tal de controlar, defensar o augmentar el radi d'acció d'una metròpolis en construcció. En aquests anys recuperà importància de nou el dret de pariatge, que temporalment es recaptava amb caràcter triennal i amb impostos indirectes sobre el comerç per tal de protegir les mars en temps de guerra o dels perills de la pirateria. Barcelona, Ciutat de Mallorca i València es concertaren llavors, amb el pertinent permís reial, per recaptar els recursos necessaris amb què armar les galeres que desenvoluparen aquesta missió, especialment projectada en la defensa de les ciutats de Sardenya, quan de nou reviscolà el rebuig del domini de la Corona d'Aragó. L'interès de Gènova sobre l'illa, la rebel·lió sarda i la provisió de forment de les grans ciutats de la Corona feren possible, com temps enrere, la reactualització del dret i de la comissió interciutadana dels defensors del pariatge, però no sense problemes a l'hora d'interpretar les obligacions de les parts en el moment de finançar l'armament de les naus i de cobrir les necessitats de cadascuna de les ciutats. De fet, València es negà de forma contundent a rebutjar la presència i l'activitat comercial dels mercaders llombards i toscans, o dels seus factors, pels perjudicis que podia causar a l'economia urbana, tant en l'abastiment frumentari com en la inserció de la plaça en les grans rutes del comerç que permetien introduir la producció pròpia en una xarxa internacional, gràcies a la connexió marítima dels mercats de la Mediterrània i de l'Atlàntic.²³

No foren poques les mesures adoptades pel Consell per aconseguir el continu abast frumentari de la ciutat, i de forma extraordinària, en ocasió de l'esperada visita del rei Martí i la seua cort itinerant a la ciutat. D'un costat cal situar aquelles que pretenien procurar la defensa de la navegació, amb la contribució ciutadana en la construcció de galeres per practicar el cors contra els enemics del rei, però també amb el propòsit de perseguir l'exportació de forment des d'altres viles amb projecció marítima —cas d'Oriola, Alacant i Elx— i en direcció a altres mercats més rendibles, raó que justificava el manteniment de naus de guàrdia en la costa del regne. Tampoc foren estranyes les ordres d'enviar les galeres de València a protegir les naus carregades

¶ ²² Paulino IRADIEL MURUGARREN, «La economía de la Corona de Aragón a finales de la Edad Media», en *El Mediterráneo medieval y*

Valencia. Economía, sociedad, historia, València, PUV, 2019, pp. 243–262. ¶ ²³ F. 172r (1402, abril 21).

de blat procedents de Sevilla o a recuperar els furts ocasionats pels pirates en la mar de Màlaga.²⁴ Una altra estratègia emprada era més diplomàtica, desenvolupada en la cort reial per tal d'aconseguir la concessió de llicències d'exportació específiques des de Sicília a través del rei o de l'infant i, al mateix temps evitar les d'altres ciutats amb un continu exercici competitiu; o també la previsió d'una acció depredadora per aconseguir l'aprisió de les naus comercials d'altres banderes a la Mediterrània i així cobrir la demanda de l'almodí, cas protagonitzat per Pere Dalmau, patró de la galiota armada de València, que prengué la coca d'en Montalar carregada de forment de Sardènia.²⁵ Davant la por a la temuda carestia de forment i el perenne desig de tenir grans quantitats de gra a disposició de la població per allunyar el perill de la fam, s'engendraren disfuncions entre les necessitats i el consum real de la ciutat i de fet, a vegades, l'acció per abastir la ciutat va provocar la sobresaturació del mercat local, perquè les quantitats que arribaven superaven de molt el consum immediat i obligaven a distribuir per parròquies i veïns l'excedent acumulat a l'almodí amb les càrregues anteriors.²⁶

Idèntica protecció de l'abastiment frumentari s'observa en la via terrestre. El 3 d'agost de 1402 València va convocar la seua milícia contra Xàtiva perquè els guardes xativins havien retingut una rècula de mules carregada de farina que els moros del lloc d'Anna transportaven a València per vendre-la, fins que els correligionaris del lloc d'Alcocer, prop d'Alzira, els alliberaren emprant la força. La immediata reacció de Xàtiva va ser brutal perquè la seua host saquejà Alcocer, amb el resultat que València, en defensa els seus drets d'empriu, va sotmetre a presó cautelar, amb grillons i cadenes, un jurat i el síndic de Xàtiva fins que presentà plet davant del rei Martí, que llavors era a la capital.²⁷

Aquesta agressivitat en la política d'avituallament frumentari contrastava amb el complet monopoli de venda del vi produït dins de la contribució. L'expressa prohibició d'introduir vi foraster pretenia garantir el manteniment d'un mercat captiu en benefici dels viticultors locals. Les restriccions, la vigilància i els permisos especials concedits en moments singulars foren una constant en la regulació del consell, sempre interessat en evitar i perseguir un frau molt estès, consistent en barrejar el vi amb algeps per donar un paladar més amable a una producció de baixa qualitat, que amb aquest monopoli tenia garantida la venda en exclusiva en el mercat ciutadà.²⁸

¶²⁴ Sobre la depredació de les naus per Nicolau Exez i mestre Barrasa en la mar de Màlaga, i la derrota de Nicolau Tamarit, jurat i patró de la nau valenciana, f. 155v (1401, desembre 20) i f. 159r-v (1402, gener 20). ¶²⁵ F. 196v (1402, juny 23). ¶²⁶ F. 245r (1403, juny 1). Antoni FURIÓ, «Disettes et famines en temps de croissance. Une revision de la crisi de 1300: le royaume de Valence dans la première moitié du XIV siècle», en *Les disettes dans la conjuncture de 1300 en Méditerranée occidentale*, Roma, École Française de Rome, 2011, pp. 343-416. Sobre l'ocasional sobresaturació del mercat frumentari, vegeu Enrique

CRUSELLES, José M.³ CRUSELLES i Rafael NARBONA, «El sistema de abastecimiento frumentario de la ciudad de Valencia en el siglo XV: entre la subvención pública y el negocio privado», en *La Mediterrània, àrea de convergència del sistemas alimentaris, segles V-XVIII*, XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1996, pp. 305-332. ¶²⁷ Ff. 205r-207v. ¶²⁸ F. 255v (1403, juny 24) i f. 263r (1403, agost 9); Enric GUINOT, «El mercat del vi a la València medieval», en *Vinyes i vins. Mil anys d'història*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, pp. 431-442.

LES PROBLEMÀTIQUES CIUTADANES

La transformació i l'adequació de la ciutat per millorar el règim sanitari d'una alta concentració demogràfica, les comunicacions immediates amb l'entorn de l'Horta, el manteniment i la millora de les estructures defensives o la simple reordenació urbanística de la xarxa urbana, constituïren alguns aspectes d'una activitat política contínua i a vegades frenètica. A pesar de tenir una administració pròpia amb l'oficina de murs i valls, les directrius i les decisions del govern municipal eren imprescindibles. Entre els acords del consell foren regulars les disposicions per afavorir la construcció de mares o clavegueram per desaiugar els carrers, obres pagades pels veïns que comptaren amb la subvenció posterior del municipi, mentre que la venda a particulars dels atzucacs, o carrerons sens eixida, que separen les cases alineades respecte a les vies públiques, i les ordres de demolició de barandats i taules de treball que els obradors artesanals instal·laven en els carrers fent-los més estrets, constituïren ordres concretes intercalades en moltes reunions amb contínues decisions del consell per millorar la circulació i la salubritat urbanes.²⁹ Dins d'aquesta acció urbanística de reforma, cal situar l'ordre de completa demolició de l'antiga torre islàmica de la Xerea per millorar el pas dels transeünts; la transformació del carrer que des del cantó de l'hort del convent de Predicadors es dirigia al camí de la Mar, per les dificultats que produïa la séquia lateral quan passaven els carros o les barques que baixaven al riu; o l'enderroc d'algunes cases aprofitant l'incendi ocorregut en el carrer dels Caixers, prop del convent de Sant Francesc.³⁰ En l'àmbit periurbà, les mesures adoptades intentaren afavorir la dessecació de les marjals amb la concessió de subvencions —cas d'Albuixech— i el regular escurament de les séquies, sense que faltaren els estudis sobre el terreny per iniciar grans projectes hidràulics: la construcció d'una séquia nova a l'Albufera, propietat de la reina, per proveir-la de més aigua; l'intent de drenar el Túria per fer-ho navegable en barques des de la mar fins a la ciutat; o la construcció d'una séquia nova que portés aigua a l'horta de València des del Xúquer i Alzira.³¹

També en aquest període destaquen algunes notícies que permeten subratllar la importància d'algunes novetats de gran impacte i transcendència ciutadana. En agost de 1400, després d'una llarga polèmica, el Consell decidí rebutjar els capítols que havia intentar aplicar sobre la concentració de les escoles de gramàtica en un únic estudi, un fracàs que acabà per donar la raó a la llibertat d'ensenyança prevista des d'antic en els Furs.³² En gener de 1403, Domingo Gil, paraire, demanà permís per assajar una

¶²⁹ José TRENCHS ODENA i M.ª Milagros CÁRCEL ORTÍ, «El Consell de València: disposiciones urbanísticas (siglo XIV)», *En la España Medieval* 7 (1985), pp. 1481-1546; i M.ª Milagros CÁRCEL ORTÍ, «Vida i urbanismo en la Valencia del siglo XV. Regesta documental», *Miscel·lània de*

Textos Medievales 6 (1992), pp. 255-644. ¶³⁰ Respectivament f. 235v (1403, març 29); f. 237r-v (1403, abril 20); i ff. 367v-368r (1405, novembre 6). ¶³¹ F. 218v (1402, novembre 7); f. 244r (1403, maig 23); f. 288v (1404, abril 24). ¶³² Ff. 21v-22r (1400, agost 31).

nova tècnica de teixir draps de llana de més longitud i emprant llana anglesa, a imitació dels de Flandes, per aconseguir millor qualitat i mercat en la producció local, proposta que fou ben rebuda pels jurats i consell per a ell i per a qualsevol que seguís la seua intenció.³³ Poc després, en abril de 1405, el bisbe de València es mostrà desitjós de percebre delmes sobre dos noves collites, introduïdes poc temps enrere en les terres del regne, el pastell i la morera, subratllant la creixent importància de la tintura tèxtil i de la producció de draps de seda.³⁴

Però si alguna cosa destaca entre els folis del període analitzat és la extraordinària violència desencadenada entre llinatges enfrontats en bàndols per aconseguir o mantenir l'hegemonia i el control de la ciutat i, per extensió, en la cort reial i en tot el regne. En febrer de 1396 havia reviscolat una nova onada d'enfrontaments entre Jaume de Soler i Goçalbo Dieç, promptly recolzats respectivament pels Vilaragut i pels Centelles, en una rivalitat que arrossegà molts ciutadans i menestrals, i que produí una lluita sangonosa. Un intent d'aconseguir l'estabilitat i un equilibri de forces va possibilitar la rehabilitació del grup de ciutadans que havien estat processats per traïció en 1388, que llavors foren exclosos de la vida política amb els seus partidaris, almenys fins 1402, però el resultat fou del tot infructuós.³⁵ Com a mesura excepcional, Alfons, duc de Gandia, va ser nomenat lloctinent reial i virrei per detenir les lluites i restablir l'ordre públic, però la competència dels dos grups per aconseguir accedir a les magistratures ciutadanes es mantingué viva i obligà a la militarització de la ciutat el 24 de juliol de 1401, amb 24 capdeguaites acompanyats de cinquanta homes cadascun, mentre Martí l'Humà celebrava Corts a València-Sogorb.³⁶ Les mesures adoptades no pogueren evitar les morts de personatges de gran relleu com Martí de Roda, el 5 d'agost de 1401, i Jaume Jofre, el 9 d'agost de 1403, entre molts altres. La impossible pacificació de les enemistats mortals vigents a la ciutat obligaren a nomenar un nou virrei: Ferran López de Luna.

El rei Martí pretengué imposar la pau i, al mateix temps, aconseguir els seus objectius polítics, en especial recuperar el domini sobre la baronia de Xelva, amb l'estratègia d'intervenir en el govern municipal mitjançant la selecció de candidats idonis per participar en els sorteigs dels càrrecs. Aquesta excusa de triar personal no afecte als bàndols rivals fou rebutjada pel consell perquè atemptava contra els furs i privilegis de la ciutat.³⁷ Pel seu costat, la reina Maria dictà un establiment per perseguir els bàndols i de nou, el 15 de desembre de 1405, foren nomenats dotze lloctinents de justícia criminal, un per parròquia, per detenir els enfrontaments.³⁸ Precisament en les vespres de Nadal d'aquell any, davant l'imminent provisió dels càrrecs de justícia,

¶³³ Ff. 228v-229r (1403, gener 12). ¶³⁴ F. 338r (1405, abril 28). ¶³⁵ El reconeixement i el pagament del salaris endarrerits per participar en les Corts de Montsó de 1388 en qualitat de síndics, en f. 180v (1402, abril 26); Rafael NARBO-

NA, «Política i ciutadania en la València de sant Vicent Ferrer», *Afers* 90/91 (2018), pp. 425-450. ¶³⁶ Ff. 89v-91v (1400, maig 18) i f. 119r (1401, juliol 24). ¶³⁷ F. 282r (1404, abril 11). ¶³⁸ F. 319v.

es produí una massiva assistència de menestrals a la sala del consell en la Casa de la Ciutat, on també es feren present el governador del regne, el batle general i el virrei amb el propòsit de destituir el racional, els advocats de la ciutat, el síndic i l'escrivà, i al mateix temps designar els seus substituïts, sense oblidar la intervenció directa en les eleccions de justícies que hauria de produir-se en aquella sessió, segons s'indica més avall. Precisament, el volum es tanca ací amb la substitució del notari-escrivà.³⁹ Temps després, en Pentecosta de 1406, el monarca suspengué la presentació de candidatures parroquials per accedir als escons de jurats i proposà ell mateix la selecció dels nous magistrats; més tard es feu entregar les candidatures de jurats i consellers per acabar designant-los directament sense cap sorteig. Mentrestant, les lluites continuaren produint morts en els carrers amb una espiral encruelida que vaticinava la guerra civil de l'interregne (1410-1412).

MANUALS DE CONSELL (1400-1406)

El volum es va restaurar fa poc més d'un decenni, tant els fulls interiors com l'enquadernació facsímil de pergamí, la qual compta amb reforços de cuir en el lloc i dos fulls del mateix material per tancar-lo amb nusos. El títol que s'ha refet a l'exterior diu *Manual de consells y establiments, MCCCC - MCCCCVI*, mentre al lloc s'indica *Serdà, 1400 en 1406*. De la mateixa manera, en el primer foli restaurat encara es pot llegir un rètol amb escriptura d'època moderna. *Bertomeu Cerdà. MCCCC en VI. Bertomeu Cerdà MCCCC en VI. Jesús, M(aria), Joseph*, acompanyat d'algunes operacions aritmètiques en números aràbics. El registre està format amb deu quaderns o mans, foliats de forma consecutiva amb romans, que s'allarguen fins al foli 388, més l'annex d'altres folis, en blanc o escrits, numerats tots modernament amb aràbics fins arribar al 408. La immensa majoria d'ells presenten escriptura a doble cara, anvers i revers, però n'hi ha alguns intercalats, molt pocs, en blanc. Les vuit primeres mans presenten entre quaranta-vuit o cinquanta folis cadascuna, mentre que les dos últimes, més primes, tenen vuit i divuit folis respectivament, i amb l'aspecte d'haver estat agregats a última hora per concloure la coherència de la resta del material enquadrat.

El llibre comprèn aproximadament cinc anys i mig de les sessions municipals. S'inicia amb la reunió anterior a la del 14 de juliol de 1400 —no en coneixem la data exacta perquè el primer foli o fragment inicial de la primera acta s'ha perdut— i conclou amb la reunió del 7 de gener de 1406. La penúltima i més breu de les mans simplement es un afegit a l'última sessió, on el justícia criminal, el justícia civil i cinc jurats protestaren davant Ferran López de Luna, virrei, i Ramon Boil, governador del regne, presents a la reunió, perquè no els deixaven triar nous justícies segons el

¶ ³⁹ F. 373r (1405, desembre 22).

mètode tradicional. Per aquesta raó ordenaren al notari escrivà de la sala redactar un text que deixés constància del greu atemptat que patien els furs i privilegis de la ciutat i regne, amb una al·lusió expressa al fet que els *justícies e jurats no vullan ni dejam cabre en desllibertar la dita ciutat*.⁴⁰ En canvi, l'argument que els fou ofert pels dos oficials reials justificava la contundent mesura dels oficials reials i reafirmava la seua decisió després de tenir *consell solemne de nobles, cavallers e ciutadans de la dita ciutat (on) són estades atorgades algunes coses per tolre escàndel e perill de la dita ciutat*, per preservar així la ciutat en el servei reial.⁴¹ Els dos oficials complien l'ordre de Martí l'Humà d'intervenir en les eleccions dels magistrats municipals, immediatament després de destituir i substituir el racional, els advocats de la ciutat, el síndic i el notari escrivà del consell. La segona protesta dels jurats va ser rebutjada i el virrei i el governador triaren els nous magistrats en la sala de l'escrivania, és a dir, a porta tancada i sense la presència del consell plenari. Solament després els notificaren els noms dels nous justícies i oficials municipals. Tres dies més tard, el dia de Nadal, prestaren el preceptiu jurament davant l'altar major de la seu, donant pas en les jornades successives a la pressa de possessió dels subordinats en la sala del consell.

El 7 de gener de 1406 el virrei i el governador tornaren a assistir a l'última reunió que es registra en aquest volum. Aquesta vegada anaven acompanyats de Simó Miró, algtzir i cavallerís del rei, per presentar-lo i donar notícia de la seua missió especial: pacificar les bandositats i donar solució definitiva a la recuperació de la baronia i la vall de Xelva per al rei, de manera que ell pogués retornar-la al vescomte de Vilanova.⁴²

L'última mà del volum és còpia d'una relació dels pagaments d'interessos censals vençuts entre el mes de desembre de 1405 i els primers dies del gener següent, que devien figurar en el registre de manuals d'albarans de clàvia censals de l'administració corresponent. Finalitza amb un breu inventari, sense concloure, que va ser ordenat pel nou racional, i que comprèn les artilleries, armes i robes custodiades en la sala de la cort criminal i en la cambra del racional, en compliment de l'ordre del virrei per traslladar-les al Palau Reial.

¶⁴⁰ F. 383r.

¶⁴¹ F. 383v.¶

¶⁴² F. 377v.

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ I EDICIÓ

1. Es conserven les grafies tradicionals.
2. Es puntuen i separen les paraules segons les convencions i els usos actuals.
3. S'accentua el text d'acord amb les regles ortogràfiques vigents.
4. Es respecten les lletres originals, però regularitzem les grafies i/j, f/s, u/v i c/ç, d'acord amb els usos actuals.
5. Es desenvolupen les contraccions i reduccions. Sols se simplifiquen les consonants dobles a inici de paraula.
6. Se substitueix ll per l·l, quan aquestes grafies tenen valor geminat.
7. S'aplica el criteri normatiu de l'ús de majúscules i minúscules.
8. S'usa la dièresi i el guionet d'acord amb la normativa actual.
9. Es despleguen les sigles i les abreviatures. En el cas de noms propis representats per una inicial, es desenvolupa el nom complet entre parèntesis: R(amon).
10. S'empra l'apòstrof d'acord amb la normativa actual.
11. Les formes verbals *ha* i *he* del verb *haver*, quan no duen la *h* van accentuades de la següent manera: *à* i *é*.
12. S'empra el punt volat per indicar l'elisió de vocals en aquelles reduccions que no tenen representació gràfica en la normativa actual.
13. Les xifres romanes van en versaleta i entre dos punts: .III., .IIII°., .V^a., .II^m.
14. Les paraules, frases o paràgrafs escrits en llengua diferent a la principal del document van en cursiva.
15. Les lletres o mots omesos per l'escrivà i indispensables per al sentit, que són restituits per l'editor, van entre parèntesis angulars < >.
16. Les lletres o mots que falten per deteriorament del document o forats van entre claudàtors: [abc].
17. La indicació d'un blanc s'indica: (en blanc). Si hi ha un full en blanc, s'indica: ||^{5r} (en blanc).
18. Les indicacions com (sic) van entre parèntesis redons.
19. Les lectures dificultoses o no segures que sí que poden restituir-se pel significat o perquè apareixen en un altre apartat del document van entre claudàtors amb tres punts [...]. També es poden indicar amb un signe d'interrogació.
20. Les notes i mots al marge del document, la indicació d'un símbol o dibuix, així com els ratllats en el text van en nota a peu de pàgina.
21. Els interlineats van al seu lloc natural en la frase indicats amb les dues barres inclinades d'aquesta manera: \abc/.
22. Les correccions necessàries de paraules del text, tant en llatí com en una altra llengua, es fan sobre el document i s'indica a peu de pàgina en nota la redacció original. Les errades ortogràfiques de poca importància, com lletres no correctes o que no impedeixen la comprensió fàcil, especialment en llatí, se solucionen amb un (sic), o fins i tot sense indicació si és la confusió entre «b» i «v», per exemple.
23. La foliació s'indica de la forma següent: ||^{8r}

BIBLIOGRAFIA

- ANYÓ GARCIA, Vicent, *El primer Manual de Consells de la ciutat de València (1306-1326). Estudi i transcripció*, València, Oficina de Publicacions de l'Ajuntament de València, 2001, 2 vols.
- BERNABEU BORJA, Sandra, «Les competències i les obligacions dels Jurats de la ciutat de València a partir del seu jurament institucional (1306-1564)», en *Nuevas aportaciones de jóvenes medievalistas*, Lleida, 2014, pp. 71-86.
- BERNABEU BORJA, Sandra, *La ciutat i el rei. Govern, societat i elits valencianes (1416-1479)*, València, tesi doctoral, 2017; en línia: <<http://hdl.handle.net/10550/65221>>.
- BOLUDA PERUCHO, Alfred (ed.), *Els manuals de consells medievals de Xàtiva (1376-1380)*, València, Diputació, 1999.
- CABEZUELO PLIEGO, José Vicente, «Formas feudales en el traspaso de la posesión de fortalezas “ad consuetudinem Yspaniae”», en *Alcaidías y fortalezas en la España medieval*, Alcoi, Marfil, 2007, pp. 161-165.
- CÁRCEL ORTÍ, M.ª Milagros, «Vida i urbanisme en la València del segle XV. Regesta documental», *Miscel·lània de Textos Medievals* 6 (1992), pp. 255-644.
- CARRERES ZACARÉS, Salvador, *Notes per a la història dels bandos de València*, València, 1930, vol. 2.
- CERVATES PERIS, Francisco Javier, *La herencia de María de Luna. Una empresa feudal en el tardomedioevo valenciano*, Sogorb, Ayuntamiento, 1998.
- CRUSELLES, Enrique; José M.ª CRUSELLES, Rafael NARBONA, «El sistema de abastecimiento frumentario de la ciudad de Valencia en el siglo XV: entre la subvención pública y el negocio privado», en *La Mediterrània, àrea de convergència del sistema alimentari, segles V-XVIII*, XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1996, pp. 305-332.
- FURIÓ, Antoni, «Disettes et famines en temps de croissance. Une revision de la crisi de 1300: le royaume de Valence dans la première moitié du XIV siècle», en *Les disettes dans la conjuncture de 1300 en Méditerranée occidentale*, Roma, École Française de Rome, 2011, pp. 343-416.
- FURIÓ, Antoni, «València, cap i mare de tot lo regne», *Afers* 30 (2015), pp. 149-179.
- FURIÓ, Antoni; Ferran GARCIA-OLIVER (eds.), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València. I. (1296-1345)*, València, PUV, 2007.
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, «El término y la contribución de Valencia», *Ciudad y Reino. Claves del Siglo de Oro Valenciano*, València, Ajuntament, 2015, pp. 75-79.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, «El mercat del vi a la València medieval», en *Vinyes i vins. Mil anys d'història*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, pp. 431-442.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, «Sobre la gestió del patrimoni reial de la Corona d'Aragó en el temps del rei Martí l'Humà», en *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 273-284.
- GUINOT, Enric; Pau VICIANO (eds.), *Els llibres de Consells de la vila de Castelló (1384-1390)*, València, PUV, 2017.

- IBORRA BERNAD, Federico, «El incendio de 1586 y la nueva fachada renacentista de la antigua Casa de la Ciudad», *Ars Longa* 23 (2014), pp. 1-3.
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «La economía de la Corona de Aragón a finales de la Edad Media», en *El Mediterráneo medieval y Valencia. Economía, sociedad, historia*, València, PUV, 2019, pp. 243-262.
- LAIRÓN PLA, Aureliano; Salvador VERCHER LLETÍ (eds.), *Llibre d'actes del Consell i jurats de la vila d'Alzira*, València, PUV, 2017.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Valencia, municipio medieval. Poder político y luchas ciudadanas, 1239-1418*, València, Ajuntament, 1995.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Política i ciutadania en la València de sant Vicent Ferrer», *Afers* 90/91 (2018), pp. 425-450.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «El dominio de Valencia sobre el vizcondado de Chelva (1395-1408). Sobre la libertad de la ciudad y la libertad del reino», *Edad Media. Revista de Historia* 21 (2020), pp. 229-255.
- NAVARRO ESPINACH, Germán; Joaquín APARICI MARTÍ (eds.), *Els llibres de Consells de la vila de Castelló (1391-1404)*, València, PUV, 2018.
- OLASO CENDRA, Vicent (ed.), *El manual de Consells de Gandia a la fi del segle XV*, València, PUV, 2005
- RABASSA VAQUER, Carles; Elena SÁNCHEZ ALMELA (eds.), *Els llibres de Consells de la vila de Castelló (1374-1383)*, València, PUV, 2017.
- ROYO PÉREZ, Vicent; Vicent GARCIA EDO (eds.), *Els llibres de Consells de la vila de Castelló (1404-1410)*, València, PUV, 2019.
- RUBIO VELA, Agustín, *Epistolari de la València medieval I i II*, València, Biblioteca Sanchis Guarnier, 1985 i 1998.
- RUBIO VELA, Agustín, *L'escribania municipal de Valencia als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València, Consell Valencià de Cultura, 1993.
- SANTAMARÍA ARANDEZ, Álvaro, *El Consell de Valencia en el tránsito a la modernidad*, València, Biblioteca Valenciana, 2000.
- TEIXIDOR, Josef, *Antigüedades de Valencia*, edició de Roque Chabás del text original de 1767, València, París-Valencia (facsimil), 1895, vol. I.
- TORRES FAUS, Francesc, «Geografía política i municipi: els termes generals com a forma d'organització del territori valencià», *Cuadernos de Geografía* 63 (1998), pp. 245-265.
- TRAMOYERES BLASCO, Luis, *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*, València, Imprenta Doménech, 1889.
- TRENCHS ODENA, José; M.ª Milagros CÁRCEL ORTÍ, «El Consell de València: disposiciones urbanísticas (siglo XIV)», *En la España Medieval* 7 (1985), pp. 1481-1546.
- VIDAL BELTRÁN, Eliseo, *La Valencia en la época de Juan I*, València, Universitat de València, 1974, pp. 239-247.
- VILLALONGA VILLALBA, Ignacio, *Régimen municipal valenciano. Los Jurados y el Consejo*, València, 1916, ed. facsimil del Banco de Valencia, 1995.
- ZACARÉS Y VELÁZQUEZ, José María, *Memoria histórica y descriptiva de las casas consistoriales de la ciudad de Valencia*, Barcelona, Imprenta de José Tauló, 1856.

Índex

<i>Estudi introductor</i>	7
L'arxiu i les fonts municipals	8
La projecció urbana	12
La provisió de la ciutat	15
Les problemàtiques ciutadanes	18
El Manual de Consells 1400-1406	20
Criteris de transcripció i edició	22
Bibliografia	23

MANUAL DE CONSELLS (1400 – 1406)

<i>Índex antroponímic</i>	553
<i>Índex toponímic</i>	583

*f*onts històriques valencianeS
86.

VNIVERSITAT VALÈNCIA